વીર સંવત ૨૪૯૨, ફાગણ વદ ૧૩, શનિવાર
તા. ૧૯-૦૩-૧૯૬૬
ગાથા–૬ થી ૭ પ્રવચન નં. ૫

'કુંદકુંદાચાર્ય' બે હજાર વર્ષ પહેલા થયા એના પછી આ (–'પૂજ્યપાદસ્વામી)' થયા છે. મહાસમર્થ (હતા), વિદેહ(ક્ષેત્રમાં) ગયા હતા. મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં એ 'પૂજ્યપાદસ્વામી' દિગંબર મુનિ દર્શન કરવા ગયા હતા. એ બધા શ્લોક મોઢા આગળ છે, મોઢા આગળ છે ને શ્લોક ? જેમ 'કુંદકુંદાચાર્ય' ભગવાન પાસે ગયા હતા. મહાવિદેહક્ષેત્રમાં વર્તમાન પરમાત્મા બિરાજે છે. મોટું આયુષ્ય છે એટલે બે હજાર વર્ષ પહેલા 'કુંદકુંદાચાર્ય' ગયા હતા એમ આ 'પૂજ્યપાદસ્વામી' પણ દિગંબર મુનિ મહાસમર્થ ધર્માત્મા ભગવાનના દર્શન કરીને આવ્યા અને પછી આ શાસ્ત્રો કહ્યાં છે.

મુમુક્ષુ :– ....

ઉત્તર :– ઇ કાંઈ ખબર નથી, ગયા હતા એટલું. મોઢા આગળ છે, જુઓ! લખ્યું છે. ઇ બતાવ્યું હતું, સવારે બતાવ્યું હતું. '**विदेहजिनदर्शनपूतगात्रः**' (શ્રવણબેલગોલ શિલાલેખ–૧૦૮). શરૂઆત કરતાં પહેલો શબ્દ (છે). '**श्रीपूज्यपादमुनिरप्रतिमौषधर्द्धिर्जीयाद्वि-देहजिनदर्शनपूतगात्रः**' શ્રવણબેલગોલ શિલાલેખ ૧૦૮ છે. શરૂઆતમાં છે, છે ને શરૂઆત? ૧૦૮ છે વચમાં. આમ દસ છે. એક, બે, ત્રણ છે ને ? દસમો બોલ છે એમાં છે ઇ. વિદેહક્ષેત્રમાં ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં 'પૂજ્યપાદસ્વામી' ગયા હતા અને પછી આ (શાસ્ત્ર) બનાવેલું.

પરમાત્મા બિરાજે છે, અત્યારે એ ના એ બિરાજે છે. આયુષ્ય તો મોટું છે. કરોડ પૂર્વનું આયુષ્ય છે. સમજાણું? એક પૂર્વમાં કેટલા વર્ષ જાય? (લાખો.) ટૂંકુ ઠીક કર્યું. મોટું આયુષ્ય છે. એક પૂર્વમાં સીત્તેર લાખ કરોડ ને છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષ જાય. ઓહોહો..! એમાં શું છે? અનંતકાળ ગયો એમાં આ તો સંખ્યાતો કાળ છે. એક પૂર્વમાં સીત્તેર લાખ કરોડ. એક કરોડ, બે કરોડ એમ નહિ, હજાર કરોડ એમ નહિ, એક લાખ નહિ, સીત્તેર લાખ કરોડ અને છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષનું એક પૂર્વ કહેવાય. એવું એક કરોડ પૂર્વનું ભગવાનનું આયુષ્ય છે. 'સીમંધર' ભગવાન તીર્થંકરદેવ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર બિરાજે છે. સમજાણું કાંઈ ? વર્તમાનની વાત ચાલે છે ને?

ચોવીસ તીર્થંકરો તો મોક્ષ પધાર્યા. ઇ તો સિદ્ધપદ થઈ ગયા. ઇ અરિહંતપદે તો અહીં બિરાજતા હતા. જ્યારે 'મહાવીર' ભગવાન આદિ (હતા) ત્યારે સમવસરણમાં અરિહંતપદે

હતા. અત્યારે તો સિદ્ધપદ થઈ ગયા. નમો સિદ્ધાણં. આ 'સીમંધર' ભગવાન તો નમો અરિહંતાણંમાં છે હજી. અરિહંતપદમાં છે. ચાર કર્મ નાશ થયા છે, ચાર કર્મ બાકી છે. સમવસરણ છે, ઉપદેશ ચાલે છે, ઇન્દ્રો આવે છે. સમજાણું? ઘરની ખબર ન હોય બરાબર એમાં પારકી પંચાત આટલી બધી ક્યાં માંડવી? 'મોહનભાઈ'! આહાહા..! એ 'પૂજ્યપાદસ્વામી' ભગવાન પાસે ગયા હતા. સમજાય છે? ત્યાંથી આવીને પછી આ શાસ્ત્રો રચ્યા.

છઠ્ઠી ગાથાનું ચાલે છે, જુઓ! કહે છે કે, શરીરમાં, પેટમાં આહાર ન હોય અને રોગ આદિ હોય ત્યારે જે અનુકૂળ ચીજ લાગતી હતી એ જ એને એના પોતાના સંસ્કારને લઈને પ્રતિકૂળ લાગે છે. એમ અહીંયાં સિદ્ધ કરવું છે. આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. વાસનામાત્રથી આ પરમાં સુખ છે એ એની કલ્પના છે. સ્ત્રી, શરીર, કુટુંબ, પરિવાર, ખાવા, પીવા, મહેલ, મકાન એ બધા મને સુખરૂપ છે એમ મૂઢ જીવ પોતાની વાસના ઊભી કરીને માને છે. એ એનો પોતાનો ઊંધો પુરુષાર્થ છે. કર્મનું કારણ નથી એમ 'ઇષ્ટોપદેશ'માં કહે છે. એનું નામ 'ઇષ્ટોપદેશ'. કર્મને કારણે છે એ ઉપદેશ 'ઇષ્ટોપદેશ' નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– હમણાં આવશે.

ઉત્તર :– નહિ આવે. બીજું આવશે એમાં. એમાં નહિ આવે એવું. ઉપાદાન પહેલેથી લઈ ગયા છે, બીજી ગાથાથી. ઉપાદાનના પરિણામ ને ક્ષણિક ઉપાદન, હોં! ત્રિકાળ ઉપાદાન નહિ. સોનું પોતાના ઉપાદાન પરિણામથી સોનું થતું થતું સોળ વલું થઈ જાય છે, નિમિત્તો ભલે હો. એમ દરેક પદાર્થ પોતાના ઉપાદાનથી જ કાર્ય કરી રહ્યું છે. એ પહેલી, બીજી ગાથાથી શરૂ કર્યું છે. અથવા પહેલી ગાથામાં શરૂ કર્યું હતું. ભગવાન પરમાત્માને હું નમસ્કાર કરું છું. કેવા પરમાત્મા? પોતાના પુરુષાર્થથી સ્વભાવને પ્રાપ્ત કર્યો છે. આવ્યું હતું કે નહિ 'ચંદુભાઈ'? પહેલી ગાથામાં. પોતાના પુરુષાર્થથી જેણે સ્વભાવને પ્રાપ્ત કર્યો છે અને તેથી કર્મનો અભાવ થયો. એ પહેલી ગાથામાં જ લીધું હતું. પુરુષાર્થથી પ્રાપ્ત કર્યું છે એનો અર્થ એ કે પુરુષાર્થથી ઊંધુ પ્રાપ્ત (કરે છે), સંસારમાં ઊંધુ પ્રાપ્ત કરે છે. ઊંધા પુરુષાર્થથી ઊંધું વિકારી પ્રાપ્ત કરે છે અને સવળા પુરુષાર્થથી આત્માની શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે. એ તો એમાં સિદ્ધાંત આવી ગયો. બધે ઠેકાણે કાંઈ સરખું લખાણ... જેમ આવતું હોય એમ આવે ને! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, શરીરમાં પેટ(માં) એક રોટલો, શેર ચોખા પડ્યા હોય તો આ બધું ઠીક લાગે અને ન હોય તો બધું (અઠીક લાગે છે). એ સ્ત્રી વ્હાલી હોય, બધી અનુકૂળતા હોય પણ અંદર ક્ષુધા હોય કાં મગજમાં બીજી કોઈ ચિંતા ચડી ગઈ હોય. કહો, બરાબર છે કે નહિ? ચિંતા બીજે ક્યાંક ચડી ગઈ છે એટલે આ બધું છોકરાઓ છે, બૈરા છે, પૈસા છે, શરીર (છે), 'મોહનભાઈ' કરતાં એનું શરીર સારું છે પણ અંદર કલ્પનાની જાળે (દુઃખી થાય છે). આ તો દાખલો (કહ્યો).

મુમુક્ષુ :– ....

અરે..! આમ દેખાવમાં જુઓ. બે જણા બતાવો. ઇ તો આ ચાલવાની અપેક્ષાની વાત છે. કહો, સમજાણું આમાં? ધૂળ સારું હોય કે નરસું એની સાથે શું સંબંધ છે? આહાહા..! આ આત્માની નજર કરને, બાપુ! તું ઊંધી નજર કરે છે ઇ તારો પુરુષાર્થ ઊલટો છે. સવળો કરવો ઇ તારા હાથમાં છે. બીજું કાંઈ (નથી), દુનિયા જડની એને કારણે આ તો હવે થયા જ કરે છે. આની કેટલી સંભાળ રાખ્યે આ રહેશે? લાખ સંભાળ કરશે (તોપણ) ધૂળ થઈને રાખ થઈને પડી મસાણમાં ચાલી જશે. ઇ કાંઈ તારી રાખે રહે એવી નથી. એમ હશે? દાક્તર! દાક્તરો રાખે કે નહિ ત્યાં? નહિ. ધૂળમાં ચાલ્યો જાય છે ફૂ... (થઈને). નવરાવ્યા ને ધોવરાવ્યા ને ખવરાવ્યા ને સૂવરાવ્યા ને મલાવ્યા ને બધું કર્યું ત્યારે ક્ષણે પછી છેલ્લે આ..! ખલાસ! ઇ તો જડ છે. ઇ ક્યાં આત્મા હતો? એની દશા શું આત્માને આધીન રહે છે?

અજ્ઞાનીને પોતાની કલ્પનામાં જ્યારે દુઃખની કલ્પના હોય અથવા ક્ષુધા આદિનું દુઃખ હોય ત્યારે અનુકૂળ પદાર્થ પણ એને ઠીક લાગતા નથી. એ પોતાની વાસનાને કારણે. પદાર્થ કાંઈ એ વાસના ઉત્પન્ન કરાવતા નથી. એમ અહીંયાં સિદ્ધ કરવું છે.

જુઓ! **'એક પક્ષી (ચિરવા)...'** કો'ક હશે. તમારે એવું કોઈ હિન્દી નામ આવે છે? ચિરવા કોણ હશે? **'જો કિ અપની પ્યારી ચિરૈયા કે સાથ રહા થા,..'** કોઈ પક્ષી (હશે). પેલા બે પક્ષી નથી થાતા? ચકવા થાય છે. રાત્રે જુદા પડી જાય. અથવા બીજા બે મોટા જનાવર આવે છે. જંગલમાં બેય સાથે જ રહે. આવડા આવડા (હોય છે). સારસ! ઇ બે (સાથે) રહે અને પછી છૂટા પડે તો આમ દુઃખ... દુઃખ... દુઃખ... દુઃખ... લાગે. બે આવડા આવડા મોટા હોય છે. જંગલમાં અમારે તો બધું જોવાનું હોય, ઘણું જોયું હોય ને!

એ પક્ષી પોતાની વ્હાલી સ્ત્રી સાથે રહેતું હતું. **'ઉસે ધૂપમેં રહતે હુએ ભી સંતોષ ઔર સુખ માલૂમ દેતા થા.'** બે જણા સાથે હોય. ધૂપમાં–તડકામાં હોય. સમજાય છે? અને તડકામાં રહેવા છતાં સંતોષ અને સુખ (અનુભવતા હતા). બે જણા બસ ગલગલીયા કરતાં હોય. બોલે, ચાલે, છૂકરે અંદર અવાજ કરે ને... **'રાતકે સમય જબ વહ અપની ચિરૈયાસે બિછુડ ગયા...'** પોતાની સ્ત્રીથી છૂટા પડ્યો. રાત્રે ભેગા ન હોય, એ તો જુદા રહે. **'તબ શીતલ કિરણવાલે ચંદ્રમાકી કિરણોંકો ભી સહન ન કર સકા.'** ઇ શીતળ ઠંડી આમ હવા આવે પણ એને ઠીક ન લાગે. કારણ કે, પેલી વાસના સ્ત્રી ઉપર છે ને! એને કારણે (દુઃખી થાય છે). પદાર્થો જે છે ઇ છે. સાથે સ્ત્રી હતી તો તડકામાં પણ સારું લાગતું હતું. પેલી ઠંડીમાં ખરાબ લાગે છે. જુઓ! એમ કહે છે. બે સાથે સાથે કીધું ને? ચન્દ્રમા શીતળ કિરણો આમ મુકે છે પણ સ્ત્રી વિના એને આહા..હા..હા...હા.. (થાય છે). ઇ વાસનાનો એને વાસ છે, એની ઊંધી વાસનામાં ઘેરાય ગયો છે.

'ઉસે ચિરૈયાકે વિયોગમેં ચંદ્રમાકી ઠંડી કિરણે સંતાપ દુઃખ દેનેવાલી હી પ્રતીત હોને લગી....' લ્યો! એ મનમાં દુઃખ હોય એને લાખ-કરોડ અનુકૂળતા હોય (પણ અંદર) બેચેની (હોય). મને કાંઈ ઠીક પડતું નથી (એમ બોલે). સમજાણું? આહાહા..! કાંઈ ધૂળમાં પણ નથી પણ મફતની વાસના ઉભી કરી (દુઃખી થાય છે). સમજાણું? **'ઠીક હી હૈ, મનકે દુઃખી હોનેપર સભીકુછ અસહ્ય હો જાતા હૈ, કુછ ભી ભલા યા અચ્છા નહીં માલૂમ હોતા.'** મનમાં કલ્પના... કલ્પના... કલ્પના... જુઓને! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અમારે હતો ને? આ 'હેમચંદ' નહિ? 'મુંબઈ'. 'ભૂપેન્દ્ર ડાઈંગ પ્રિટીંગ વર્ક્સ'. એને બિચારાને બધું સાધન હતું. પૈસા, છોકરાઓ, સ્ત્રી બધું સાધન હતું, ઘણું સાધન. એ વખતે પંદર-વીસ લાખ હશે, તે દિ'! અત્યારે તો ઘણા થઈ ગયા. આ 'હેમચંદ'. ઇ મારે ભાઈ થાય ને! મોટા ભાઈના દીકરા. ઇ એને બધું હતું પણ અંદરથી વારંવાર કહેતા, હોં! ઇ બિચારો કહેતો. એક પેલો નહિ 'ગાંધી' આવ્યો હતો? 'ગાંધી' કુટુંબમાં નથી? ત્યાં આપણે 'રાજકોટ'. એક ભાઈબંધ હતો. ગાંધી કુટુંબમાં 'ગુલાબચંદ ગાંધી' ગુજરી ગયા ને? એના કુટુંબમાં ગાંધી છે. ઇ અહીં આવે છે. એમના ભાઈબંધ હતા. મને 'હેમચંદભાઈ' એમ કહેતા કે, 'ભાઈ! આ મરવામાં કાંઈ દુઃખ થતું હશે? અને મરીને કાંઈ પાપ લાગતું હશે?' એવું પૂછ્યા કરે. આપઘાત કર્યો ને? ન્યાં પૈસા હતાં, ચાર રાજકુમાર જેવા છોકરા હતા, પંદર-વીસ લાખ રોકડા હતા, અઢી હજારની દિવસની પેદાશ હતી. શરીરમાં રોગ કાંઈ નહોતો. મનની ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ હાય... હાય! આમ થઈ ગયું, આમ થઈ ગયું, આમ થઈ ગયું. મુકયું પડતું. લ્યો ! મનમાં દુઃખને લઈને કાંઈ શાંતિ નથી. બહારના પદાર્થ એ ના એ હોય છતાં લાગતું નથી. અને જો મનમાં શાંતિ હોય (તો) બહારની પ્રતિકૂળતા ગમે એટલી હોય તોપણ એકલો પોતે શાંતિને વેદે. દુનિયા ગમે ત્યાં હોય, હું મારામાં છું. સમજાણું કાંઈ?

'ઇન સબસે માલૂમ પડતા હૈ કિ ઇન્દ્રિયોંસે પૈદા હોનેવાલા સુખ વાસનામાત્ર હી હૈ.' જુઓ! આ સિદ્ધાંત ઇ કરવો છે, હોં! કર્મથી નહિ. વાસનામાત્ર (છે). આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. આત્મામાં અંદરમાં શાંતિ, આનંદ છે. એને આનંદમાં દૃષ્ટિ ન આપતા (બહારમાં સુખ માને છે). (એ આનંદમાં દૃષ્ટિ આપે) એનું નામ ધર્મ છે. આત્મા આનંદમૂર્તિ એમાં દૃષ્ટિ કરવી એનું નામ ધર્મ છે. સમ્યગ્દર્શન ધર્મ, એ પ્રગટ ન કરતાં પરપદાર્થમાં અંદરમાં વાસનાથી માનતો હતો. પ્રતિકૂળતા આવે ત્યારે દુઃખ લાગે છે. એ જ પ્રતિકૂળતા બહારની ખસી જાય પણ અંદરમાં કલ્પના આવી (તો) અનુકૂળતા વખતે પણ દુઃખ લાગે. આહાહા..!

કેટલાક કહે, હવે આ મકાનમાં રહેવું ગોઠતું નથી. એમ કેટલાક બોલે, હોં! કોણ જાણે શું થાય છે, કાંઈ ચેન પડતું નથી. આ ના આ પલંગ, આ ના આ મકાન મને સારા લાગતા'તા. હવે કોણ જાણે શું થાય છે, કેમ છે, ખબર પડતી નથી. સમજાણું? એક જણાને વળી ત્યાં સુધી બોલતા (સાંભળેલા કે), મારું નરકનું આયુષ્ય બંધાય ગયું હશે? એ વળી એમ કહેતા.

અમારી પાસે તો ઘણાં આવે કે નહિ? નરકનું આયુષ્ય બંધાય ગયું હશે? ક્યાંય હખ પડતું નથી. આ બધી સગવડતા છે, પૈસા છે, છોકરા છે. બધું હતું લ્યો! આ પરિણામ બગડ્યા જ કરે છે, સારા આવતા નથી. નરકનું આયુષ્ય બંધાય ગયું હશે? પણ નરકનું આયુષ્ય બંધાણું આ શું કરવા મફતની કલ્પના કરી? આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા આનંદકંદ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે એમાં દૃષ્ટિ દે, તને આનંદ આવશે. ઇ વિશ્રામ ઠામ આત્મા છે. સમજાય છે? વિશ્રામ લેનારને વિશ્રામનું ઠામ એ છે. લ્યો! આવે છે કે નહિ? 'નિર્જરા અધિકાર'માં નથી આવતું? આ સ્થાતાનું સ્થાન છે. ઇ 'નિર્જરા અધિકાર'માં આવે છે. સમજાય છે? ૨૦૩ ગાથામાં છે. એ સ્થાતાનું રહેવાયોગ્ય રહેવાનું સ્થાન આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? ઇ (આવે) છે. બરાબર છે. **'એ સ્થાતાનું સ્થાન અર્થાત્ રહેનારનું રહેઠાણ નહિ શકવા યોગ્ય હોવાથી...'** એ બહાર રાગ-દ્વેષ છે એ રહેનારનું સ્થાન નથી એમ કહે છે. રાગ, દ્વેષ, પુણ્ય, પાપ એના ફળ એ અપદભૂત છે, એ રહેનારનું સ્થાન નથી. ઇ રખડાવ સ્થાન છે. **'અને જે તત્સ્વભાવે (અર્થાત્ આત્માના સ્વભાવરૂપે) અનુભવાતો, નિયત અવસ્થાવાળો, એક, નિત્ય, અવ્યભિચારી ભાવ (ચૈતન્યમાત્ર જ્ઞાનભાવ) છે, તે એક જ પોતે સ્થાયી હોવાને લીધે સ્થાતાનું સ્થાન અર્થાત્ રહેનારનું રહેઠાણ થઈ શકવા યોગ્ય હોવાથી પદભૂત છે.'** ઓહો..હો..હો..! આચાર્યે તો કેટલી વાત મૂકી છે! કોણ જાણે ક્યાં યાદ આવ્યું આ? સમજાણું કાંઈ? ૨૦૩ ગાથા છે, 'નિર્જરા અધિકાર'.

શું કીધું? ભાઈ! તારે સ્થિરપણે રહેવું હોય તો એ સ્થાતાનું સ્થાન ભગવાનઆત્મા છે. અતીન્દ્રિય આનંદ વિશ્રામ ઠામ આનંદનું ધામ ત્યાં દૃષ્ટિ કર. સ્થિરતા, રહેનારને સ્થાન એ આપશે. આહાહા..! 'નિર્જરા અધિકાર' (છે). સમજાણું કાંઈ? સારી દુકાન ચાલતી હોય તો પછી અડધામાં કાઢી નાંખે ને આખી દુકાન કરે. સાધારણ ચાલતી હોય તો ઘડીકમાં 'સોનગઢ' જાય ને ઘડીકમાં ન્યાં જાય પછી દુકાન જામી ગઈ તો ત્યાં જ રહે. એમ આ સ્થાતાનું સ્થાન ભગવાનઆત્મા (છે). કરે છે ને? 'ચંદુભાઈ'! આહાહા..! શુભ ભાવનું કરે, આ કરે એમાંથી કાંઈ મળે નહિ. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનાનંદનું ધામ, સ્થિર થવાનું સ્થાન, રહેનારનું રહેઠાણ સ્થાન આત્મા છે. એ.. 'ગુલાબભાઈ!' આ બીજી જાતની વાતું છે. તમારા બધા 'મુંબઈ'ના લખાણથી બીજા જાત છે. બીજી જાતનો અર્થ થયો ને? ભાઈ! બીજી જાત એટલે વિપરીત, પેલા કરતા વિપરીત. આહાહા..!

ભાઈ! કહે છે, ઇ વાસનામાત્ર છે. **'સભી કુછ અસહ્ય હો જાતા હૈ, કુછ ભી ભલા યા અચ્છા નહીં માલૂમ હોતા.'** લ્યો! પેલી સ્ત્રીના વિયોગે એને આમ ચંદ્રના કિરણની ઠંડી અનુકૂળતા સહન થતી નથી. **'સહન ન કર સકા.'** સહન કરી શક્યો નહિ. એ ચંદ્રના કિરણ એની સેવા કરી શક્યું નહિ. એમ લાખ બૈરા ને અનુકૂળ હોય. 'બ્રહ્મદત્ત' ચક્રવર્તી લ્યો ને! છન્નુ હજાર સ્ત્રી. 'બ્રહ્મદત્ત'ને છન્નુ હજાર સ્ત્રી. મોટો ચક્રવર્તી, સાતસો વર્ષનું આયુષ્ય.

મરતાં.. હાય! હાય!.. રાણી.. રાણી... રાણી.. કરતો (હતો). કેવું નામ કીધું? 'કુરુમતી'! હીરાના પલંગમાં સુતો હતો, હીરાના પલંગ, હોં! ચક્રવર્તી (હતો), સોળ જાતના દેવ તો સેવા કરતા હતા, સેવા કરતા હતા, ચક્રવર્તી રાજા. અત્યારના પુણ્યહીનને એટલા બધા પુણ્ય હશે કે નહિ બેસવું મુશ્કેલ પડે. સાધારણ પુણ્ય છે ને લોકોના! સમજાણું કાંઈ? ચક્રવર્તી છે. વર્તમાનમાં મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ભગવાન બિરાજે એમ ચક્રવર્તી પણ ત્યાં બિરાજે છે. મહાવિદેહક્ષેત્ર, ચક્રવર્તી રાજા. સમજાણું કાંઈ?

'કુંદકુંદાચાર્ય' જ્યારે અહીંથી દર્શન કરવા ગયા હતા ને? સંવત ૪૯. બે હજાર વર્ષ થયા. આમનું 'કુંદકુંદાચાર્ય'નું નાનું આવડું શરીર (અને) ન્યાં તો પાંચસો ધનુષ્યનું (શરીર). ચક્રવર્તીએ પુછ્યું, 'પ્રભુ! આ કોણ છે?' તીડ જેવું આવડું શરીર! આમ ચાર હાથનું, ન્યાં પાંચસો ધનુષ્ય (અર્થાત્) બે હજાર હાથ ઊંચા. ઇ ચક્રવર્તી રાજા. આપણે અહીં કર્યું છે, સમવસરણમાં બધું મૂક્યું છે. અહીં બહારમાં માનસ્તંભમાં મૂક્યું છે. ત્યાં ચક્રવર્તી રાજા છે. મુનિને દેખીને (પૂછ્યું) કે, આ કોણ? આવડા નાના મુનિ! આ કોણ નગ્ન (મુનિ)? તીડ જેટલું (શરીર) લાગે. ભગવાનના મુખમાંથી નીકળ્યું 'ભરતક્ષેત્રના સત્‌ધર્મ વૃદ્ધિ કરા!' સત્ ધર્મની વૃદ્ધિના કરનાર એ આચાર્ય છે. સમજાણું કાંઈ? શું કીધું?

કહે છે, આત્માને જ્યાં અંતરમાં શાંતિ નથી એને બહારના પદાર્થ કાંઈ સુખ ઉપજાવતા નથી અને આત્માને જ્યાં પ્રતિકૂળતા હોય (છતાં) અંદર એકલો આનંદ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ઇ પોતાની કલ્પનાનું કારણ છે કે બહારનું? એમ અહીંયાં કહે છે. સાચી વાત એમ નહિ.

'ઇન સબસે માલૂમ પડતા હૈ કિ ઇન્દ્રિયોંસે પૈદા હોનેવાલા સુખ વાસનામાત્ર હી હૈ. આત્માકા સ્વાભાવિક એવં અનાકૂલતારૂપ સુખ વાસનામાત્ર નહીં હૈ,...' ભગવાનઆત્મા અનાકુળ આનંદ સહજ સ્વરૂપ છે આત્મા. એમાં અંતર દૃષ્ટિ દેવાથી અનાકુળ સ્વભાવિક, વાસના નહિ પણ, સ્વાભાવિક આનંદ પ્રાપ્તિ થાય એવું સ્થાન આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? **'અનાકૂલતારૂપ સુખ વાસનામાત્ર નહીં હૈ, વહ તો વાસ્તવિક હૈ'** સમજાણું? ગોળના રવામાંથી ગીરતા જે ગોળ નીકળે એ વાસ્તવિક એનો સ્વભાવ છે. એમ આત્મા આનંદનો રવો છે. શી ખબર પડે એને? આવો આત્મા? આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો રવો, રવો ગોળનો પિંડ છે. રવો સમજાય છે? રવો સમજાય છે? આવડો નથી આવતો? 'કોલ્હાપુર'! આવડા આવડા ભેલા આવે છે, ચાર-ચાર મણના ભેલા (આવે) અને અડધા નંબરનો ને? અડધા નંબરનો 'કોલ્હાપુર'નો ઊંચો ગોળ થાય. બહુ ઊંચો! અડધા નંબરનો બહુ ઊંચો થાય છે. એમાં સાબુ, ધૂળ બિલકુલ કાંઈ નહીં. ચોખ્ખો રસ. એના ભેલા (આવે). એમ આત્મા એકલો અતીન્દ્રિય આનંદરસકંદનું ભેલું છે. આ મફતનો વિકાર પુણ્ય-પાપ-કામ-ક્રોધને ઉત્પન્ન કરીને ખારા રસમાં હેરાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? એમાં અંદર નજર પડે તો કહે છે કે, એ

અનાકુળતાનું સુખ છે. એ વાસનામાત્ર નથી. પેલું તો કલ્પયું હતું, કલ્પયું હતું. અહીં કલ્પનામાત્ર નથી પણ વાસ્તવિક છે, એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ?

ઇન્દ્રને ઇન્દ્રાસનમાં, કરોડો ઇન્દ્રાણીઓ (હોય). લ્યો! કરોડો ઇન્દ્રાણીઓ (હોય). કલ્પના છે. આત્મામાં આનંદ છે એ કલ્પના નથી પણ વાસ્તવિક છે. પણ એને બેઠા વિના કેમ બેસે? હું આવડો મોટો એને નથી બેસતું નથી. બીજાને મોટપ દેવા મથે. ઓહોહો..! તમે તો આવા..! ઓહોહો..! ઓહોહો..! એમ કહે. તમે તો આવા ને તમે તો આવા ને તમે તો આવા. કેમ 'ગુલાબભાઈ'? બીજા તો સારા માણસ, બીજા સારા માણસ. બીજા સારા કેવા કોને એની એને ખબર ન હોય. આ સારો અંદર છે કે નહિ? અંદર વસ્તુ પદાર્થ છે કે નહિ? ચીજ છે કે નહિ? તત્ત્વ છે કે નહિ? પદાર્થ ભાવ સહિત પદાર્થ છે કે ખાલી છે? પણ કોઇ દિ' એની નજર કરી નથી. નજર કરવાની જરૂર છે એમ પણ જાણ્યું નથી. આહાહા..!

'અનાકૂલતારૂપ સુખ વાસનામાત્ર નહીં હૈ,.' સમજ્યા ને? કોણ? આત્માનું સુખ. **'વહ તો વાસ્તવિક હૈ. યદિ ઇન્દ્રિયજન્ય સુખ વાસનામાત્ર-વિભ્રમજન્ય ન હોતા તો સંસારમેં જો પદાર્થ સુખકે પૈદા કરનેવાલે...'** ન્યાય આપે છે. **'સંસારમેં જો પદાર્થ સુખકે પૈદા કરનેવાલે માને ગયે હૈં...'** માન્યું છે, માન્યું છે, હોં! **'વે હી દુઃખકે કારણ કૈસે હો જાતે?'** એની એ બાયડી સુખનું કારણ માનીને ખરે કારણે (કહે કે) મરને હવે! હખ આવવા દે. એમ બોલે, હોં! શું થઈ ગયું વળી? ઇ તો તેં સુખનું કારણ કલ્પયું હતું. એ વળી તને કલ્પનામાં દુઃખનું કારણ માન્યું. એ તારી કલ્પના છે, એમ કહે છે. પરપદાર્થ કોઈ સુખ-દુઃખ આપતા નથી. જુઓ! આ 'ઇષ્ટોપદેશ'! આહાહા..! માવા ને ચુરમાના લાડવા ને શિયાળામાં સવારમાં સાલમપાક કર્યો હોય, દોઢસો રૂપિયાનો શેર ઊંચો નાખીને, મૂસળીપાક ને સાલમપાક નાખીને... એમાં છ ડિગ્રીનો તાવ (આવે)... ડૉક્ટર કહે, 'કાંઈ ખવાશે નહિ, હોં!' 'પણ આ કર્યું ઇ...' કે 'ના, હમણાં મહિનો બે મહિના કાંઈ નહિ ખવાય.' એ.. દાક્તર! દાક્તર તો ખાવાનું કહે, હોં! વૈધ ના પાડે.

એવું તો ન કહે, એવું ખાવાનું ન કહે. પ્રવાહી લેવું, ... લેવા, શક્તિ ઘટે નહિ, શક્તિ ઘટે નહિ એમ રાખવું. થોડું થોડું લેવું. પણ પેલો સાલમપાક ન લેવાય, (ભલે) બસો રૂપિયાનો કર્યો હોય. ઘરમાં ચાર માણસ (હોય) ને બધાને શિયાળામાં પા શેર પા શેર નક્કી કરીને ખાવો હોય, બે મણ કર્યો હોય. હાય! હાય! હવે?

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– હા, હા નક્કી કર્યું હોય. આટલું આપવું જોઈએ. કો'ક જાજુ ન લઈ જાય, કો'ક ઓછું ન લઈ જાય. બધું વ્યવસ્થિત હોય છે ને બધું હોય છે. આ બધું જોયેલું છે ને બધું થયેલું છે. સમજાણું કાંઈ? ઘરમાં હોય ત્યારે સરખું રાખવું. હવે એમાં આવ્યો હોય

તાવ અને એ તાવ એવો આવ્યો હોય, છ છ ડિગ્રી આકરો! ખાઈશો નહીં હોં. એમાં આઠ દિ'નો થયો હોય... શું કહેવાય તમારે? પેલું લાબું ચાલે ઇ? મુદતીયો. શું કહેવાય એને? ટાયફોઈડ! એમાં પંદર દિ' ટાયફોઈડ ચાલ્યો. હવે? પંદર દિ' શું દોઢ મહિનો કાંઈ ખાઈશો નહિ, હોં! પણ આ બે મહિનાનું કર્યું (એનું) શું કરવું? આહાહા..! છોકરો-બોકરો મરી જાય ને બે મહિનાનું કર્યું હોય તો ખાનગી ખાઈ લે. પછી કાંઈ નાંખી દેવાય છે? પણ આનું શું કરવું? આ પચે નહિ એનું. આહાહા..! એ સુખના પેદા કરવાવાળા માન્યા (હતા) તે તારી વાસનાએ દુઃખના કારણ તેં માન્યા છે, ભાઈ! પર વસ્તુ કાંઈ સુખ-દુઃખનું કારણ છે જ નહિ. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું કારણ છે. ઊંધો પડ્યો (તો) વિકારની વાસનાનું કારણ થાય છે, કહે છે. ઇ આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે જુઓ! સમજાણું કાંઈ?

'અતઃ નિષ્કર્ષ નિકલા કિ...' સાર નીકળ્યો **'દેહધારિયોંકા સુખ કેવલ કાલ્પનિક હી હૈ...'** દેહના ધરનારને બહારના સંયોગમાં સુખ-દુઃખ માનવું તે કલ્પનાની માન્યતા છે. વાસ્તવિક તે સ્વરૂપ છે નહિ. **'ઔર ઇસી પ્રકાર ઉનકા દુઃખ ભી કાલ્પનિક હૈ.'** દેખો! શરીરમાં રોગ, ક્ષય (થાય). એ... હાય! એ.. મરી ગયા. જાણે આમ થઈ ગયું. મરી ગયો શું? તેં કલ્પના કરી છે. દુઃખ કાલ્પનિક છે, એમ કહે છે. શરીરમાં રોગ થયો, શરીરમાં ક્ષય લાગુ પડ્યો, આ સળગ્યા, શું કહેવાય આ ક્ષય? ફેફસા.. ફેફસા! ફોટો લીધો. (એમાં આવ્યું) જાળી પડી ગઈ છે, બાપા! હેં...! ત્રીજે નંબરે આઘે ગયું છે. પહેલે નંબરે હોય તો હજી ઉપાય કરી શકીએ. અત્યાર સુધી ધ્યાન ન રાખ્યું? કાંઈક થાતું હતું પણ એમ ને એમ વેપારના ધંધા, ફુરસદ રહી નહિ. ત્રીજે નંબરે ગયું છે. બૈરાને કહેશો નહિ, હોં! હવે થોડા દિ'માં મરવાના છો. એય! આહાહા..! એ શરીર આદિના દુઃખ એ દુઃખ નથી, કલ્પના માનીને બેઠો. ઊંધો ઊંધો.. ઇ ભાષા તો બોલે છે **'ઇસી પ્રકાર ઉનકા દુઃખ ભી કાલ્પનિક હૈ.'** જુઓ! એ એનો શ્લોક.

दोहा - विषयी सुख दुःख मानते, है अज्ञान प्रसाद।
भोग रोगवत् कष्टमें, तन मन करत विषाद।।६।।

એ વિષયના સુખો, ઇન્દ્રિયોના સુખ-દુઃખ માને (છે એ) અજ્ઞાની કલ્પનાથી માને છે. એ અજ્ઞાનનો પ્રસાદ છે. મૂઢતાની મહેરબાની છે, ઇ મૂઢતાની મહેરબાની છે. તમે બધા ટાઈપમાં એવા શબ્દો નાંખતા હશો ને? ઇ શોખીન છે ને! એના ધંધામાં હોય ને! શબ્દની મેળવણી કરે. કક્કા આવે તો કક્કા સાથે આવે, અ આવે તો અ આવે, વ આવે તો વ નો મેળ ખાય તો આમ બધું વ્યવહારો, વ્યવસ્થા એ વાતમાં ... તો ઇ સાહિત્યકાર કહેવાય, ચોપડી બનાવનારો કહેવાય.

મુમુક્ષુ :– ભાવની ધારા જળવાય-

ઉત્તર :– ભાવ તો ઠીક પણ ઇ ભાષાની ગોઠવણીમાં બધી રચના સરખી આવવી

જોઈએ. ક્યાંક ક્યાંક વવા આવે, ક્યાંક ક્યાંક નના આવે, ક્યાંક ક્યાંક મમા સરખા આવે. ત્યારે ઇ રચના કરનાર સાહિત્યકાર કહેવાય.

અહીં તો કહે છે કે, પરમાં અજ્ઞાનને પ્રસાદે તેં કલ્પના કરીને માન્યું છે. **'भोग रोगवत् कष्टमें,'** શરીરમાં દુઃખ આવે કે રોગ આવે ત્યારે ભોગ રોગવત્ લાગે. જ્ઞાનીને ભોગ રોગવત્ લાગે અને આને રોગવત્ લાગે (એ) બેમાં ફેર (છે). ધર્મીને આત્માના આનંદની ખબર છે કે હું અતીન્દ્રિય આનંદ છું. એને ભોગ વખતે ભોગ રોગ જેવા લાગે છે. આહાહા..!

અરે..! કોઈ ઉપસર્ગ આવ્યો. ધર્મી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ, આત્માના સ્વભાવનો આનંદનો અનુભવ છે, એને હોં! આમ ભાન કરે કે રોગ છોડ્યા, ભોગ છોડ્યા. કાંઈ છોડ્યું નથી, ધર્મ છોડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? જેને સમ્યગ્દર્શનમાં આત્માના આનંદનો અનુભવ થયો છે એ આનંદના અનુભવ આગળ ભોગ રોગ જેવા અંદરમાં લાગે. એને અંદર દુઃખ–ઉપસર્ગ લાગે છે. એમ અજ્ઞાનીને બહારના કષ્ટ આગળ, કલ્પનાના કષ્ટ આગળ અનુકૂળ ભોગ એને રોગ જેવા લાગે, દુઃખ લાગે. સમજાણું કાંઈ? **'તન મન કરત વિષાદ'** લ્યો! ખેદ કરે છે, ખેદ કરે છે.

शंका :- ऐसा सुन शिष्य पुनः कहने लगा कि `यदि ये सुख और दुःख वासनामात्र ही हैं तो वे लोगोंको उसी रूपमें क्यों नहीं मालूम पड़ते हैं? आचार्य समझाते हुए बोले-'

मोहेन संवृतं ज्ञानं, स्वभावं लभते न हि।
मत्तः पुमान् पदार्थानां यथा मदनकोद्रवैः।।७।।

अर्थ :- मोहसे ढका हुआ ज्ञान, वास्तविक स्वरूपको वैसे ही नहीं जान पाता है, जैसे कि मद पैदा करनेवाले कोद्रव (कोदों) के खानेसे नशैल-बे-खबर हुआ आदमी पदार्थोंको ठीक-ठीक रूपसे नहीं जान पाता है।

विशदार्थ :- मोहनीयकर्मके उदयसे ढका हुआ ज्ञान वस्तुओंके यथार्थ (ठीक ठीक) स्वरूपका प्रकाशन करनेमें दबी हुई सामर्थ्यवाला ज्ञान, सुख, दुःख, शरीर आदिक पदार्थोंके स्वभावको नहीं जान पाता है। परस्परमें मेल रहनेपर भी किसी विवक्षित (खास) पदार्थको अन्य पदार्थोंसे जुदा जतलानेके लिये कारणीभूत धर्मको (भावको) स्व असाधारण भाव कहते हैं! अर्थात् दो अथवा दोसे अधिक अनेक पदार्थोंके बीच मिले रहने पर भी जिस असाधारण भाव (धर्म) के द्वारा किसी खास पदार्थको अन्य पदार्थोंसे जुदा जान सके, उसी धर्मको उस पदार्थका स्वभाव कहते हैं।

ऐसा ही अन्यत्र भी कहा है - `मलविद्ध'

`मल सहित मणिका प्रकाश (तेज) जैसे एक प्रकारसे न होकर अनेक प्रकारसे

होता है, वैसे ही कर्मसम्बद्ध आत्माका प्रतिभास भी एक रूपसे न होकर अनेक रूपसे होता है।'

यहाँपर किसीका प्रश्न है कि-

अमूर्त आत्माका मूर्तिमान कर्मोंके द्वारा अभिभव (पैदा) कैसे हो सकता है?

उत्तरस्वरूप आचार्य कहते हैं कि :-

`नशेको पैदा करनेवाले कोद्रव-कोदों धान्यको खाकर जिसे नशा पैदा हो गया है, ऐसा पुरुष घट पट आदि पदार्थोके स्वभावको नहीं जान सकता, उसी प्रकार कर्मबद्ध आत्मा पदार्थोंके स्वभावको नहीं जान पाता है। अर्थात् आत्मा व उसका ज्ञान गुण यद्यपि अमूर्त है फिर भी मूर्तिमान कोद्रवादि धान्योंसे मिलकर वह बिगड़ जाता है। उसी प्रकार अमूर्त्त आत्मा मूर्तिमान् कर्मोंके द्वारा अभिभूत हो जाता है और उसके गुण बी दबे जा सकते हैं। ।।७।।,'

शरीर आदिकोंके स्वरूपको न समझता हुआ आत्मा शरीरादिकोंको किसी दूसरे रूपमें ही मान बैठता है।

दोहा - मोहकर्मके उदयसे, वस्तुस्वभाव न पात।
मदकारी कोदों भखे, उल्टा जगत लखात।।७।।

હવે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. **'શંકા :– ઐસા સુન શિષ્ય પુનઃ કહને લગા કિ, યદિ યે સુખ ઔર દુઃખ વાસનામાત્ર હી હૈં તો વે લોગોંકો ઉસી રૂપમેં ક્યોં નહી માલૂમ પડતે હૈં?'** લોકોને કેમ ખબર પડતી નથી? તમે કહો છો કે, કલ્પનામાત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? સુખ-દુઃખ કલ્પનામાત્ર છે. આ ઇન્દ્રિયના વિષયો માનેલી વાસનાથી જ માન્યું છે, ખોટી ગંધ ઉઠી છે. તો લોકોને કેમ એમ ખબર પડતી નથી? **'લોગોંકો ઉસી રૂપમેં ક્યોં નહી માલૂમ પડતે હૈં?'** ઇ જે રીતે સુખ-દુઃખની વાત કલ્પનાથી માનેલી છે ઇ લોકોને કેમ ખબર પડતી નથી? **'આચાર્ય સમજાતે હુએ બોલે–'** આ શ્લોક એણે મુક્યો છે, ભાઈ! ચર્ચામાં. જુઓ! કર્મને લઈને (થાય છે).

मोहेन संवृतं ज्ञानं, स्वभावं लभते न हि।
मत्तः पुमान् पदार्थानां यथा मदनकोद्रवैः।।७।।

ખૂબી તો શું છે? **'मोहेन संवृतं ज्ञानं, स्वभावं लभते न हि।'** આ શબ્દ પડ્યો છે. અજ્ઞાની–કર્મના પાકમાં મોહથી જોડાયેલા (એ) સ્વભાવની શુદ્ધતા, અસાધારણ પોતાનો ધર્મ એને પામતા નથી. શું કીધું?

છે અંદર, ઇ આવશે અંદર, અંદર છે, આવશે. સ્વભાવ છે ને? **'स्वभावं लभते न**

हि' પોતાનો અસાધારણ ધર્મ. અસાધારણ **'स्वभावं लभते न हि'** નો અર્થ– અસાધારણ નામ આનંદ આત્મામાં છે એવા સ્વભાવને નહિ પ્રાપ્ત કરતાં. **'मोहेन संवृतं ज्ञानं,'** એ મોહ નામ... એ **'मोहेन'** શબ્દમાં ટીકાકારે કેટલું (સ્પષ્ટીકરણ) કર્યું છે? **'मोहेन मोहनीयकर्मणो विपाकेन'** એમ શબ્દ છે. વિપાક નામ કર્મના ફળમાં અંદર દુઃખમાં જોડાય ગયો. સમજાણું કાંઈ? એથી એને પર વસ્તુમાં સુખ-દુઃખ છે એવું ભાસી જાય છે. પરમાં સુખ-દુઃખ ભાસી જાય છે. કલ્પનાથી ભાસે છે, એમ કહે છે. **'विपाकेन'** કર્મના પાકમાં જોડાવાથી. ભગવાનઆત્માના સ્વભાવને અપ્રાપ્ત કરતો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

પોતાનો જે જ્ઞાન ને આનંદ અસાધારણ સ્વભાવ છે, એને મિથ્યાદૃષ્ટિ એના આત્માના આનંદને અને જ્ઞાનને નહિ પ્રાપ્ત કરતો મોહ કર્મના પાકમાં જોડાય જાય છે. સ્વભાવથી વિભાવમાં જોડાય જાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પણ પહેલેથી ઉપાદાનથી વાત કરી છે કે ઉપાદાન તારા પરિણામથી જ તને મુક્તિ થાય છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવના નિમિત્ત હોય છે. એમ અહીં ઉપાદાન તારું છે. અને પાછળ કહેશે, ૩૨ મી ગાથા છે ને? કે, કર્મનો ને શરીરનો ઉપકાર તું કરે છો. ત્યારે તારો ઉપકાર થાય છે. સમજ્યા ને? એમ છે કાંઈક. ૩૨ છે ને? ૩૨. ઉપકાર.. ઉપકાર. આ તો કર્મ કર્મને કાળે... આ તો ઇ છે, જુઓ! ૩૨મી છે ને? **'પર કે ઉપકાર કરનેકો છોડકર અપને ઉપકાર કરનેમેં તત્પર હો જાઓ.' 'परोपकृतिमुत्सृज्य, स्वोपकारपरो भव।'** ૩૨, ૩૨ (ગાથા). એનો અર્થ **'परोपकृतिमुत्सृज्य,'** તું પરને ઉપકાર કરે છો, કર્મ બાંધવામાં કર્મને તું ઉપકાર કરે છો. એ બધું છે અંદર, હોં! સમજાણું કાંઈ? **'परस्य कर्मोणो देहादेर्वा अविद्यावशात्'** જુઓ! ભાઈ! છે, એમાં ટીકામાં છે એય! **'परस्य कर्मोणो देहादेर्वा अविद्यावशात् क्रियमाणमुपकारं'** તારા સ્વરૂપના ભાન વિના અવિદ્યાને કારણે તું કર્મને ઉપકાર કરે છો એટલે કે અજ્ઞાનથી કર્મને બાંધે છો, એમ. અજ્ઞાનથી કર્મ બાંધી ઉપકાર એને થાય છે. દેહને ઉપકાર થાય છે કે દેહને રાખું એવો દેહને ઉપકાર થાય. તારે અપકાર થાય છે. અને તારો ઉપકાર કર તો એનો અપકાર થાય. ઇ તારા હાથના અધિકારની વાત છે. સમજાણું કાંઈ? એને આગળ બધું લેશે.

'પર કહિયે કર્મ અથવા શરીરાદિક, ઇનકા અવિદ્યા-અજ્ઞાન અથવા મોહકે વશસે જો ઉપકાર કિયા જાતા રહા હૈ, ઉસે વિદ્યા સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા વીતરાગતાકે અભ્યાસસે છોડકર પ્રધાનતાસે અપને (આત્મા કે) ઉપકાર કરનેમેં તત્પર હો જાઓ.' ૩૨માં છે. સમજાણું કાંઈ? એક ઠેકાણે શું કહ્યું? બીજે ઠેકાણે એમ કાંઈ વિરુદ્ધ કહે? શું કીધું સમજાણું આમાં? તું અજ્ઞાનભાવ કરીને કર્મ બાંધે છો ને શરીરને એમાં રાખવા મથે છો ઇ તું એનો ઉપકાર કરે અને તને થાય છે અપકાર, તને થાય છે નુકશાન. અને તું તારું ધ્યાન કર તો તને થાય ઉપકાર અને એને થાય અપકાર. શરીરનું ગમે તે થાવું હોય એ થાય. આહાહા..! કર્મ બંધાશે નહિ. એ કર્મનો અપકાર થયો. 'ચંદુભાઈ!'

મુમુક્ષુ :- કોઈની સેવા કરતો હોય તો...

ઉત્તર :- કોણ સેવા કરતો હતો? કોણ કરે છે? કોણ કીધું? પરને સેવાનો ભાવ કરે છે ઇ પરનો ઉપકાર કરે છે એટલે કે પોતાને નુકશાન કરે છે. સેવાભાવી છે ને આ બધા? બધા ચોપડીયું લખનારા (એમ) જાણે દુનિયાનો સેવાભાવ કરીએ છીએ. પૈસા પેદા કરે એ મૂળ તો એના માટે હોય.

મુમુક્ષુ :- શોખ...

ઉત્તર :- ઇ શોખ મોહનો છે, મૂઢતાનો શોખ છે. ઇ તો અહીં કહે છે. આત્માનો ઉપકાર કરનાર પરનો ઉપકાર કરતો નથી એટલે કર્મ આદિ બાંધતો નથી અને શરીરાદિનું એ કાંઈ કરવા મથતો નથી. એને પરનું કાંઈ કરવાનો વિકલ્પ નથી. કારણ કે કરી શકતો નથી. પોતાનું કરનાર પોતાના આત્માને ઉપકાર કરે છે. 'જ્ઞાનાનંદ હું છું' એમ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન કરતો પોતાનો ઉપકાર પોતે કરે છે. પરનો અપકાર એટલે પરનું ધ્યાન રાખતો નથી. પરનું થાવું હોય ઇ થાશે, મારે આધીન કાંઈ છે નહિ. કહો, સમજાણું આમાં? આ તો આની સાથે જરી મેળવવા માટે વર્ણવ્યું. સમજાણું?

मोहेन संवृतं ज्ञानं, स्वभावं लभते न हि।
मत्तः पुमान् पदार्थानां यथा मदनकोद्रवैः।।७।।

એ દાખલો એમ જ સમજાવે. **'અર્થ :- મોહસે ઢકા હુઆ જ્ઞાન,...'** જુઓ! વિપાકથી, હોં! મૂળ તો છે ને? એનો અર્થ ઇ છે કે ભગવાનઆત્મા પોતાના સ્વભાવ તરફનું લક્ષ કરીને પોતાનો વિકાસ કરવો જોઈએ એ છોડી દઈને મોહના પાકમાં જોડાવાથી પોતાના વિકાસને રૂંધે છે. બસ! આ વાત છે. આહાહા..! ... હવે સાંભળને! એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્યનું ત્રણ કાળમાં ક્યાંય થાતું હશે? ઇ તો વાત લીધી, બીજા બોલથી ઉપાદાન પરિણામથી તો વાત લીધી છે. ઉપાદાનના પરિણામ, હોં! ધ્રુવ નહિ. વર્તમાન ઉપાદાનની જે પર્યાય પ્રગટ કરે એને બાહ્યના અનુકૂળ નિમિત્તો હોય જ. એક કારણ હોય તો બીજા કારણો હોય જ. એને બીજા કારણની વાટ જોવી પડે નહિ. સ્વતંત્ર ઉપાદાનના પરિણામ છે પોતાના. સમજાણું કાંઈ ?

અહીંયાં પણ પોતાના શુદ્ધ ઉપાદાનના પરિણામને-લાભને છોડી દઈ અશુદ્ધ ઉપાદાનમાં મોહના વશ પડ્યો આત્મા... **'ઢકા હુઆ..'** પોતાના જ્ઞાનના વિકાસને ઢાંકી દે છે અથવા પોતાના વિકાસમાં પર્યાયને પ્રગટ થવાને છોડી દે છે. એમ છે વાત તો. (આનો આધાર આપીને અજ્ઞાની કહે), જુઓ! મોહને લઈને આમ છે. 'ઇષ્ટોપદેશ'માં આમ લખ્યું છે. કાલે વીસ પાનામાં આવ્યું હતું. અરે..! ભગવાન બાપુ! ઇ કેમ તને ઠીક લાગે છે? જડ કર્મ મને નુકશાન કરે ઇ તને સારું લાગે છે. પણ હું મને નુકશાન કરું ત્યારે કર્મ નિમિત્તમાત્ર કહેવાય

છે. ઇ એને સારું લાગતું નથી. ના, ઇ બીજો મને નુકશાન કરે છે. આહાહા..! એલા ઢગો છો? દુનિયામાં પણ એમ કહે. નહિ? દસ વર્ષનો છોકરો હોય ને એની મા પાસે જાય (અને કહે), 'બા! મને ઓલાએ માર્યો.' તો (પૂછે) 'કોણ?' કે 'ફલાણો.' 'એ તો આઠ વર્ષનો છે, તું તો દસ વર્ષનો છો. ઢગા તને મારી ગયો?' રાવ લઈને જાય તો એની મા એને એમ કહે. પણ તું દસ વર્ષનો ઇ આઠ વર્ષનો, તને મારી ગયો? મારવા તો મંડ્યો હતો. પેલાએ માર્યું એટલે આમ પથરો (માર્યો) પણ પાછો વાગ્યો નહિ એટલે રોતો રોતો મા પાસે આવ્યો.

એમ (અહીંયાં કહે છે), એલા ઢગા! આત્મા છો કે નહિ તું? તને કર્મ નુકશાન કરાવે? ઢગા તું બેઠો છો કે નહિ? 'નવરંગભાઈ!'! 'કર્મ બિચારે કૌન, ભૂલ મેરી અધિકાઈ' કર્મ તો રાંક બિચારા જડ છે. ઢગા! તું ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા (અને) તને એ જડ હેરાન કરે? એવો રાગ લઈને આવીશ? મૂર્ખ છો? ઇ તો હેરાન કરતાં નથી. હેરાન તું તને કરે છે અને તું (કહે છે કે) ઇ મને હેરાનપણું કરાવે છે એમ રાગ લઈને આવ્યો છો. ભગવાન કહે છે કે, હાલ.. હાલ ઢગા! સમજાણું કાંઈ? 'મૂળચંદભાઈ!' સમજાણું કે નહિ આમાં?

'મોહસે ઢકા હુઆ...' જુઓ! પોતાના સ્વભાવનો અસાધારણ ધર્મ જે પ્રગટ કરવો જોઈએ એ પ્રગટ કર્યો નહિ. એમ છે ને પાઠ? **'स्वभावं लभते न हि'. 'वास्तविक स्वरूपको वैसे ही नहीं जान पाता है,...'** વાસ્તવિક સ્વરૂપ, જુઓ! સ્વભાવ છે ને? ભગવાન જ્ઞાનાનંદ પ્રભુ, એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં આત્માની શાંતિની પ્રાપ્તિને પ્રગટ કરવી જોઈએ એમ ન કરતાં કર્મને વશ ને તાબે થઈ. 'કર્મને વશ' શબ્દ છે, હોં! એમ આગળ આવશે. ૩૨ (ગાથામાં) એમ છે. 'વશ' શબ્દ પડ્યો છે. કો'ક ઠેકાણે ટૂંકો શબ્દ કર્યો હોય. ટૂંકો થઈ ગયો એટલે કર્મથી થઈ ગયો? પહેલી વાત ઉપાદાનથી કહી ગયા છે. **'उपादानयोगेनकारणेन'**. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કોણ જાણે કેવા ઝઘડા નાંખ્યા ને અંદર કે માણસો બિચારા મુંઝાઈ જાય છે. 'સોનગઢ' કહે છે ઇ સાચું હશે? કે આ ફલાણા કહે ઇ સાચું હશે? એમ બિચારા મૂંઝવણમાં પડી જાય છે. આહા..! માંડ સ્વતંત્ર થવાનો કાળ (આવ્યો) એમાં આ પરતંત્ર (થવાની વાત સારી લાગે કે) મને કર્મ હેરાન કરે. ઇ વાત સાચી, લ્યો! આહાહા..!

બહારની ચીજો મળે, ન મળવામાં કર્મ નિમિત્ત ખરું પણ વિકાર કરવામાં તને કર્મ કોણ કરાવે છે? અવિકારી ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં લેતો નથી માટે વિકારના ભાવને તું તારા અપરાધથી કરે છો. આહાહા..! આ વાત છે. કહો, 'વસંતલાલજી' તમારે ત્યાં બહુ ઝઘડા ચાલે છે. 'કલકત્તે' ને 'ઇંદોર' ને ચારેકોર. આહાહા..! ભાઈ! પણ બાપા તને ગોઠે છે કેમ? કર્મ મને નુકશાન (કરે). જડ, રજકણો, માટી, ધૂળ મને હેરાન કરે ઇ બોલતા તને શરમ નથી લાગતી? સમજાણું કાંઈ? માટી, ધૂળ મને હેરાન કરે. એલા! તું ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા, એને કર્મ, માટી, ધૂળ હેરાન કરે. ઇ તને બોલતા, કલ્પના કરતાં શરમ

નથી આવતી? 'નવરંગભાઈ!'! ભાઈ! તું ઊંધો પડ્યો. સ્વભાવની સાવધાની કરતો નથી અને પરમાં સાવધાની થાય છે. માટે સ્વભાવને પ્રાપ્ત કરતો નથી એમ વાત છે. આહાહા..! બીજી ચીજો તો જગતમાં બધી પડી છે. પડી છે તો તારે શું કામ છે? તારું તારા ઉપાદાનથી કામ તારે લેવું છે કે કોઈ બીજો તને કરી દે એવું છે? આહાહા..!

'વાસ્તવિક સ્વરૂપકો વૈસે હી નહીં જાન પાતા હૈ, જૈસે કિ મદ પૈદા કરનેવાલે કોદ્રવ (કોદોં) કે ખાનેસે નશૈલ-બે-ખબર હુઆ પદાર્થોંકો ઠીક-ઠીક રૂપસે નહીં જાન પાતા હૈ.' 'પૈદા કરનેવાલે કોદ્રવ (કોદોં) કે ખાને સે નશૈલ-બે-ખબર...' કોદરો ખાય છે ને? એ ભાન ભૂલી જાય છે. એમાં ઇ પોતાની યોગ્યતા છે. એમાં કોદરો તો નિમિત્તમાત્ર છે. એક પદાર્થ બીજાને ત્રણકાળ, ત્રણલોકમાં નુકશાન કરે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- કોદરો એટલે?

ઉત્તર :- અહીં કો'ક અનાજ થાય છે. મદવાળું અનાજ થાય છે. થાય છે, મીઠો મદ નીકળે. કાંઈક હશે. એનું કાંઈ નહિ.

તેને ખાયને **'કે ખાનેસે નશૈલ-બે-ખબર હુઆ...'** ભાન ભૂલી જાય. પોતાની પર્યાયમાં પોતાનું ભાન ભૂલી ગયો, પોતાનું કારણ છે, હોં! ઇ કરતો નથી. **'નશૈલ-બે-ખબર હુઆ પદાર્થોંકો ઠીક-ઠીક રૂપસે નહીં જાન પાતા હૈ.'** જેવું પદાર્થનું સ્વરૂપ છે એવું જાણી શકતા નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? ઘણી નશીલી ચીજ હોય છે ને? દારૂ આદિ છે. એ તો અંદર નિમિત્ત છે, એ તો નિમિત્ત છે. આત્મા પોતાના સ્વભાવનું ભાન ભૂલે એટલે બેભાન થાય ત્યારે એને કોદરાને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. એ તો ઉપાદાનની વાત પહેલીથી કહી ગયા છે. સમજાણું કાંઈ? ઠેક ઠેકાણે ... ભાવને જુદા-જુદા સમજાવવા હોય તો જુદી-જુદી ગાથા લે કે નહિ?

'વિશદાર્થ :- મોહનીયકર્મકે ઉદયસે ઢકા હુઆ જ્ઞાન...' જુઓ! પાઠમાં ઉદયથી છે, હોં! અહીં આત્મા શુદ્ધ આનંદકંદ તરફનો પાક, આત્મા શુદ્ધ આનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદનો પાક ન પ્રગટ કરતો આત્મા કર્મના પાકમાં જોડાવાથી, એને વશ થઈ જવાથી આમ ચિદાનંદ ભગવાનઆત્માને તાબે ન થતાં, આમ કર્મના પાકને તાબે થતાં જ્ઞાન ઢંકાય જાય છે. જ્ઞાનમાં યથાર્થતા રહેતી નથી.

'વસ્તુઓંકે યથાર્થ (ઠીક ઠીક) સ્વરૂપકા પ્રકાશન કરનેમેં દબી હુઈ સામર્થ્યવાલા જ્ઞાન,...' લ્યો! જ્ઞાન ઢંકાય ગયું. **'સ્વરૂપકા પ્રકાશન કરનેમેં દબી હુઈ સામર્થ્યવાલા જ્ઞાન, સુખ-દુઃખ, શરીર આદિક પદાર્થોંકે સ્વભાવકો નહીં જાન પાતા હૈ.'** જુઓ! શું કહે છે? ભગવાનઆત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનને સ્વાધીન ન થતાં, પોતાનો અસાધારણ સ્વભાવ જે બીજામાં નથી, રાગ-દ્વેષમાં નથી, શરીર-કર્મમાં નથી એવા પોતાના સ્વભાવને નહીં પ્રાપ્ત કરતો. સમજાણું ? એ મોહના વશમાં તાબે થયેલો, એવું જે દબાયેલું જ્ઞાન, વિલુપ થયેલું જ્ઞાન એ

સુખ, દુઃખને જાણતું નથી. ઇ સુખ, દુઃખ કોને કહેવા? શરીર શું છે? એના સ્વભાવને જ્ઞાન જાણી શકતું નથી. શરીર માટી, જડ છે. એ તને સુખ, દુઃખ આપતું નથી પણ અજ્ઞાનમાં દબાય ગયેલો છે. શરીરનું સ્વરૂપ જ્ઞેય છે, હું જ્ઞાતા છું એમ જાણતો નથી. સુખ, દુઃખ સંયોગો આપે, અનુકૂળ, પ્રતિકૂળ સંયોગ એ તો બહારની ચીજ છે. પણ પોતાના જ્ઞાનને ઢાંકી દીધું એથી એ સુખ, દુઃખની વાસ્તવિકતાને અજ્ઞાની જોઈ, જાણી શકતો નથી. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..!

દબાય ગયેલા સામર્થ્યવાળો છે ને? **'સ્વરૂપકા પ્રકાશન કરનેમેં દબી હુઈ સામર્થ્યવાલા જ્ઞાન,...'** ભાઈ! દબાય ગયેલા સામર્થ્યવાળો. ઇ પણ ઊંધું સામર્થ્ય છે ને? આહાહા..! સમજાણું? જુઓ! દાખલો આપ્યો છે ને? એક પથરો હતો, મોટો પુરુષ આકાર પથરો (હતો). રાતમાં ચાર વાગે, ત્રણ વાગે ન્યાં ગયો. પથરો પુરુષ આકારે હતો. કો'કને કીધું હશે, સ્ત્રીને સંકેત કર્યો હશે. ઇ (નહોતી) ત્યાં દીઠો પુરુષ. એલા..! તું અહીં કોણ? પથરા સાથે બાથમ બાથા થઈ. પથરો (એના ઉપર) પડ્યો. (તો બોલવા લાગ્યો), 'ભાઈસા'બ ઉઠી જાવ, ઉઠી જાવ. હું હાર્યો.' પણ પેલો તો પથરો છે, પણ ક્યાં ઉઠી જાવ, ઉઠી જાવ? અંજવાળું (થયું અને ખબર પડી કે) ઓ..ય આ તો પથરો છે.

એમ કર્મને ચોંટ્યો પોતે અને કર્મને કહે, 'ભાઈસા'બ ખસી જા, ખસી જા, હોં! નુકશાન કરતો ચાલ્યો જા.' વિકારીભાવ કરીને કર્મને કર્યા તેં અને કહે (છે), 'અરે..! મને કર્મે દબાવ્યો, કર્મે દબાવ્યો.' તને દબાવ્યો નથી. મફતનો શું (હેરાન થાય છે)? સમજાણું કાંઈ? પથરા સાથે બાધ્યો મફતનો. આહાહા..!

કહે છે, મોહનીય કર્મના ઉદયથી ઢંકાયેલો, વશ થઇ ગયેલો. **'સ્વરૂપકા પ્રકાશન કરનેમેં દબી હુઈ સામર્થ્યવાલા જ્ઞાન,...'** એ દેવના સ્વરૂપને ન જાણે, એ ગુરુના સ્વરૂપને ન જાણે, શાસ્ત્રના સ્વરૂપને ન જાણે, આત્માના ધર્મને ન જાણે, શુદ્ધતાને ન જાણે, પુણ્યના પરિણામને પણ ઇ ન જાણે. વાસ્તવિક જ્ઞાન દબાઈ ગયું હોય તો પુણ્યના પરિણામને ધર્મ માને. સમજાણું કાંઈ? **'પદાર્થોંકે સ્વભાવકો નહીં જાન પાતા હૈ. પરસ્પરમેં મેલ રહનેપર ભી...'** જુઓ! શું કહે છે? **'કિસી વિવક્ષિત (ખાસ) પદાર્થકો અન્ય પદાર્થોંસે જુદા જતલાનેકે લિયે કારણીભૂત ધર્મકો (ભાવકો) સ્વ અસાધારણ ભાવ કહતે હૈં.'** જેમ ભગવાનઆત્મા રાગ-દ્વેષથી જરી મેલો દેખાય છે. કર્મના નિમિત્તમાં, સંયોગમાં (દેખાય) પણ આત્માનો અસાધારણ સ્વભાવ તો આનંદ અને જ્ઞાન (છે). સમજાય છે? **'પરસ્પરમેં મેલ...'** ભેગું છે, આમ રાગ-દ્વેષ ભેગું છે, શરીર આદિ ભેગું છે અને આત્મ સ્વભાવ પણ ભેગો દેખાય છે.

'વિવક્ષિત (ખાસ) પદાર્થકો અન્ય પદાર્થોંસે જુદા જતલાનેકે લિયે કારણીભૂત ધર્મકો (ભાવકો) સ્વ અસાધારણ ભાવ કહતે હૈં. અર્થાત્ દો અથવા દોસે અધિક અનેક પદાર્થોંકે બીચ મિલે રહનેપર ભી જિસ અસાધારણ ભાવ (ધર્મ) કે દ્વારા કિસી ખાસ પદાર્થકો અન્ય

પદાર્થોસે જુદા જાન સકે, ઉસી ધર્મકો ઉસ પદાર્થકા સ્વભાવ કહતે હૈં.' ઇ વ્યાખ્યા કરી છે. સ્વભાવનો અર્થ કર્યો, બીજા પદનો. બીજું પદ છે ને? **'स्वभावं लभते न हि'** સમજાણું? કો'ક છોકરાએ તોફાન કર્યું હોય ને કો'કના છોકરા ઉપર તોફાન નાખે. બે ભેગા છે ને? કોનો દોષ હતો એને જોતો નથી. એમ આ આત્મા અને રાગ-દ્વેષ જોડે, કર્મ જોડે, શરીર જોડે એમાં મારો અસાધારણ સ્વભાવ રાગથી ભિન્ન છે. આવો સ્વભાવ રાગમાં અને પરમાં નથી. એવા અસાધારણ આત્માનો જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ એને સાથે પુણ્ય, પાપ, શરીર, કર્મથી મળેલા જીવમાં પોતાના અસાધારણ સ્વભાવને બે ભાનમાં જુદો પાડી શકતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. તેથી આ લીધું છે. 'ઇષ્ટોપદેશ' કોને કહેવો? હિતકર પ્રિયકર ઉપદેશ કોને કહેવો? કે તું તારી ભૂલથી રખડે એવો ઉપદેશ તે હિતકર છે. કર્મને લઈને રખડે ઇ ઉપદેશ હિતકર નથી. એમાં પોતાને શુદ્ધ થવાનું ક્યાં રહ્યું? સમજાણું કાંઈ? જેમ પરપદાર્થથી તને નુકશાન થાય એ ઉપદેશ હિતકર નથી. પરપદાર્થથી તને લાભ થાય એ ઉપદેશ હિતકર નથી. તારા ઊંધા ભાવથી તને અહિતકર થાય છે, એ ઉપદેશ હિતકર છે કે જેથી ઊંધા પુરુષાર્થને છોડીને સ્વભાવનો પુરુષાર્થ કર. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'કિસી ખાસ પદાર્થકો અન્ય પદાર્થોસે જુદા જાન સકે,...' ભગવાનઆત્મા..! વિકારી પરિણામ આસ્રવતત્ત્વ (છે). અજીવ તત્ત્વ–શરીર કર્મ આદિ. પોતાનું તત્ત્વ જ્ઞાન, આનંદ. ઇ બે ભેગા હોવા છતાં અસાધારણ સ્વભાવથી આત્મા જુદો પડે. એને આ બેભાન જીવ પોતાના અસાધારણ સ્વભાવને કે એનો અસાધારણ એનો રાગાદિ સ્વભાવને, કર્મ આદિનો સ્વભાવ ઇ બેને જુદા પાડી શકતો નથી.

ફરીને કહીએ, આ આત્મા એનો અસાધારણ એટલે કે બીજામાં નહિ રહેલો ભાવ, આત્મામાં જ્ઞાન અને આનંદ છે. એ બીજા રાગ-દ્વેષના ભાવમાં નથી, શરીરમાં નથી, કર્મમાં નથી, બાયડીમાં નથી, છોકરામાં-પરમાં નથી. એ પોતાનો અસાધારણ નામ પોતામાં જ હોય ને બીજામાં ન હોય એવો આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાન ને આનંદ, એને પરથી જુદું નથી પાડી શકતો અને પોતાથી પરનો પણ અસાધારણ વિકાર કે દુઃખનું કારણ કર્મ આદિ પર ચીજ છે એનો અસાધારણ જે સ્વભાવ છે એને પણ પોતાથી જુદો પાડતો નથી એનું કારણ કે, મોહથી ઢંકાયેલું જ્ઞાન વિપરીત થઈ ગયેલું છે માટે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

બે ચીજ ભેગી પડી હોય પણ પરીક્ષા કરતાં ન આવડે તો એકને બીજામાં ખતવી નાંખે. સમજાણું? એમ આત્મા પોતાનો અસાધારણ એટલે બીજામાં નહિ એવો ગુણ–શાંતિ ને આનંદ ને જ્ઞાન, રાગ-દ્વેષમાં નહિ, એવો મલિન મેલ એ આત્મામાં નથી. કર્મ ને શરીર અજીવ (છે) એ અજીવપણું આત્મામાં નથી, એ એનામાં જ છે. આહાહા..! મલિન સ્વભાવ અસાધારણ વિકારનો, જડ સ્વભાવ કર્મ, શરીરનો અસાધારણ (સ્વભાવ), ચૈતન્ય સ્વભાવ

જ્ઞાન ને આનંદનો અસાધારણ સ્વભાવ. મોહના વશ પડેલો અજ્ઞાની એ આવા પદાર્થના સ્વભાવને જુદા જાણી શકતો નથી. બે ને એક માને છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

આ તો ન્યાયથી વાત ચાલે છે. 'ગુલાબભાઈ'! લોજીકથી ચાલે છે કે નહિ? કે એમ ને એમ ચટરપટર થઈને ચાલે છે કાંઈ? ન્યાયથી તો વાત ચાલે છે, ભલે ટુંકી ભાષા છે. માણસે કંઈ પકડવું જોઈએ ને! એને પકડવું છે કે નહિ? કે કોઈથી સમજે એવો છે? આગળ ના પાડશે. કોઈથી નહિ સમજાય. એ પોતે સમજે ત્યારે બીજાને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. એ સમજવામાં સ્વતંત્ર છે. ઊંધાઈ કરવામાં એ સ્વતંત્ર છે. અનંત તીર્થંકરો આવે તોપણ સમજ્યો જાય એવો નથી. સમજાણું?

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– ઇ વાત આગળ કહેશે. આત્માનો ગુરુ આત્મા એમ આગળ કહેશે. બધી વાત આવશે, એમાં તમારે જેટલા બોલો છે એમાં કોઈ બાકી નહિ રાખે. આ જૈનનું 'ઉપનિષદ' છે. વાસ્તવિક તત્ત્વનો આ ગાગરમાં સાગર ભરેલો 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. ગાગરમાં સાગર ભરી દે... સમજાણું કે નહિ? એમ ટુંકા ૫૧ શ્લોક છે. એમાં બધું તત્ત્વ (છે). વીતરાગ સર્વજ્ઞનું કહેલું સંક્ષેપમાં ઘણું તત્ત્વ ભરી દીધું છે. એમાં અહીં છેલ્લે આ કહેવા માંગે છે. જોડે જ ભાવ બીજો હોય અને જોડે જ ભાવ પોતાનો છે પણ મૂઢ થયેલો જીવ બેના ભાવને જુદા પાડી શકતો નથી. એ એનો પોતાનો વાંક છે. જુદા પાડે તો પોતાનો ગુણ છે. સમજ્યા ને? એમાં કોઈ બીજો કરી દે એવું નથી. (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)